

XII.

P r o v e

paa

hvorvidt

det gamle Norske Sprog
endnu er til

udi

det Hardangeriske Bonde-Maal.

Første Stykke.

P p

20160 01102 81100-110
110 110

110 110 81100-110

110 110

Det Kongelige Norske Videnskabernes Selskab.

Høie og Høistærede Herrer !

Når en Normand ønsker at giøre sig bekjendt for et Selskab, hvis Hensigt og Handlinger gaae ud paa, at opmuntre Landsmænd til Kundskabs Udbredelse og nyttig Flid, trører jeg at være saa uskyldigt og tilladeligt, at jeg herved reent ud tilstaaer mig længe at have attraaet Anledning dertil, og at dette Ønske har bragt mig til at nedslægge nærværende Prove for Deres høie og anseelige Selskab. Den søger at vise, at vi endnu her have en god Deel af Forsædrenes Sprog; ligesom vi ogsaa haabe at have bevaret meget af det Edle og Gode i deres Tøjke- og Handlings-Maade. Maatte denne Undersogelse kun fortíene Selskabets Bisald, vilde jeg agte min Flid derpaa vel anvendt, og have en god Borgen for dens Optagelse af Publicum. — Uagtet at nogle Velhndere og Venner, endog af det høie Selskabs Medlemmer, have sogt at betage mig mine Tivol herom, er dog endnu saa meget tilhovers af dem, at jeg kun drister mig til at fremsende en Deel af denne Prove. Uagtet

Selskabet den værd at fuldføres, og et Sted i sine Acter, skal Fortsættelsen ufortsøvet folge, saasnart samme bliver mig bekendt. Denne Lykke skulde ogsaa fremdeles opmunstre mig til at indlevere en og anden Afhandling i andre Materier, hvortil min under Hænde havende Beskrivelse over Hardanger kan give Anledning, og som behøve særligt at udfores.

Under de inderligste Ønsker for det høie Selskabs Bestandighed og fremdeles Fremvært, til Normands Nutte og Ere, henlever jeg med den fuldkomneste Hsiagtelse

de Høie og Høistærede Herrers

Nedre Hægestad Prestegaard,
den 8de Augusti 1774.

underdanske og ærbsdige Liener,

Marcus Schnabel,

Meditiener i Ordet for Gravens Kald
i Hardanger og Bergens Stift.

Gendskjont Norden fra de ældste Tider af har haft et fælles Sprog, saa have dog Mundarterne vel altid i ethvert Rige været temmelig forskellige. Siden Danmarks og Norges Foreening er den Danske Mundart ogsaa i Norge blevet den herskende, da den aleene er brugt i alt hvad, som skrives og afhandles offentlig. Den er nu Alles Sprog, som ere uden for Bondestanden; og bland denne Stand maa og Omgang med disse, saavel som alle Boger, den faaer i Hende, mærkelig have forandret deres gamle Sprog. En Bonde forstaar derfor meere af gammelt Danskt nu, end af gammelt Norsk eller Islandst; som jeg selv har forsøgt ved at forelægge dem de Stykker af gamle Love, som findes ved Hr. Etatsraad Røfod Anchers Lovhistorie, og Stykker af det Kongelige Speil. I midlertid er dog saa meget af det gamle Sprog blevet tilovers bland den Norske Bonde, at det baade er ikke uden temmelig Banskelighed for Danske, inden nogen Tids Omgang at forstaae dem og forstaaes fuldkommen af dem; og for en Norsk en betydelig Fordeel, at kunne deres Mundart, for at lære des snarere det gamle Sprog. Det vilde derfor uden Tvivl være til Nutte for Danske Studerende, som agtede at søge Embeder i Norge, at lægge sig efter det gamle Norske, i Særdelshed for de Geistlige, at deres Embeds Udrettelse kunde have meere Fregt bland Bonde-Almuen. — De ville see en Prøve i nærværende Afhandling derpaa. — Mine Landsmænd, de Norske, som ikke have haft Anledning til at undersøge det, haaber jeg, skulle heller ikke ugierne erfare Forfædrenes Sprogs nærværende Tilstand

302. XII. Prøve, hvorvidt det gl. Norske Sprog endnu er til

iblant os. — Muelig der kunne være andre Egne af Norge, hvor endnu stærre Lighed med det gamle Sprog hersker. — Bliver min Prøve gjort offentlig bekjendt, torde den anledige andre af mine Landsmænd til at forsøge og forbedre den. Men især var det at ønske, at nogen, som havde Indsigt tillige i det gamle Sprog, vilde levere os en Sammenligning af det Gamles Bendinger og Constructioner med det, som endnu tales. Det har jeg ikke været i Stand til at gøre. — Hjelpemidler og Oplysninger ere ei let at faae i en Afskrog af Landet; og den Tid, jeg var ved Academiet, maatte jeg sysselsætte mig med andet. Jeg er ikke engang god for at oplyse mig selv tilfulde, om det har Sted i det gamle Sprog, som mig synes nu gior en Hoved-Forskiel mellem det Danske Sprog og det Hardangeriske Norske; de fleere Genera Nominum nemlig, som vi have. Denne Forskiel gior det især vanskeligt for Danske, at udtrykke sig for Bonden; thi, naar de end vide hans Ord, blive de urigtig og usforstaaelig fremførte. Den gior, foruden andet, salig Herr Procanceller Pontoppidans Glossarium uesterretligt, (og saådanne kan ingen andre end Indfødte bringe rette tilveie), da han ansører adskillige Nomina som indeterminata med Art. postpositiv.; til Ex. *Knipo*, *Medno*, *Quilo*, som burde heede *Knipa*, *Medna*, (skjont dette Ord er ikke i Brug, uden i Plurali: *Mednane*, og i den af ham ansorte Form, da *um* lægges til, og det bruges adverbialiter: *um Medno*, om *Morgen'en*.) *Quila* &c.

Jeg vil her opgive en fort Afridsning paa Articulus præ- og post-positivus hos os, for qt Andre deraf kunne see, om de Gamle og have havt den, og om den er almindelig. Vi have, som Latinerne, endog om Ting, hvis Natur ei bestemmer det, tre Genera. Den Danske Artikel en og et er hos os ejn, ej, ejt; til Ex. ejn *Stöur*,

ej Dør, ejt Narr, (en Stavre, en Dør, en Nar). Ved Forsøg har jeg mærket, at næsten alle de Ord, som ere Fœminina i Latinen, ere det og i det Hardangerske. Ej Löva (Leo) og ej Kjempa (Gigas) ere de twende eeneste Afsigelsær, jeg mindes at have fundet. Articulus postpositivus, som i Dansken kun er i Singular. en, et, i Plural. ene, er hos os først forskellig efter alle tre Genera, dernæst i Fœmin. Sing. og Masc. og Fœmin. Plural. efter Ordenes Endelsær samt Vocalen i den næst foregaaende Stavelse. Et almindeligt Udkast til Forandringen er følgende, skjont den vel her, som i alle Sprog, har Undtagelsær:

Masc.	Fœmin.	Neutr.
Sing. en	{ o for dem, som endes paa a Fœminin. æ for dem, som endes paa Consonant eller anden Vocal.	e
Plural. { a undertiden, naar der er e i næste Stavelse.	{ a for dem, som endes paa Vocal, eller naar i den næste Stavelse er e. e for dem, som endes paa Consonant.	æ

Ud Ex.: ej Mann, Mannén, Mænnena; ejn Hest, Hestén, Hestane; ej Kaana, Kaano, Kaanena (en Kone); ej Sæl (en Siel), Sælæ, Sælena; ej Dør, Døræ, Dörane; ejt Bør (et Bord), Bore, Boræ. Udi Adjectiva er Mascul. og Fœminin. oftest ogsaa adskilt hos os; t. Ex. ejn goë Mann, ej go Kaana, ejt got Badn; ejn rökjén Mann (en hurtig, slink Mand), ej rökjæ Kjæring, ejt rökje Badn. Men her vilde det blive for vidtloftigt, at udføre alt herom. — Jeg vil hellere anfore de faa Lig- og Uligheder mellem de Gamles og vort Sprog, som jeg troer at have bemærket ved det Kongelige Speils Giennemlæsning, betreffende Veres almindelige Egenskaber og Talebruge.

Lighed synes jeg at finde Spor til, endog i den ansorte Forskiel i Genera mellem Dansk og Norsk, i følgende Exempler. Side 5: Rædu mina, hvor det synes at vise Rædu som Fœmin., og endnu mere Rædu hu; ligesom Rœ i Hardangerſſ er Fœmininum, og min Tale heder Rœ mi, Talen, den ic. Rœ ho —. — Dronningo, S. 368, synes og at have en fra Masc. forskellig Art. postpositivus, skjont den i dette Ord ei er den Hardangerske, som bliver Dronningjæ. At sætte Pronomen efter Nomen, er endnu brugeligt hos os, som alt er viist; ligesom vi og sige Hödingane deirans, naar det i det gamle Sprog heder S. 278 Haufdingar peira; dog have de Gamle nok brugt denne Construction tiere end vi; thi Wil-lifligom peim, S. 1, (de Alveie,) maatte nu hos os, som i Dan-ſken, hede: dej Widleſtegar. De Gamle sagde sligo vanir, naar de Danske vant til sligt, og vi sige endnu slégt våne. Ligeledes sige vi i första Ore, ligesom de Gamle i firstu Ordi, naar de Danske i det første Ord. Sudr i Laund, S. 68, betyder i Sp. Reg. i de sydlige Lande, og Sör i Laando endnu hos os det samme. Det lader uden Uviol underligt for en Dansk, naar Spec. Regale falder at friste Job, S. 157, frejsta Jobs; men denne Genitivus, eller hvad det er, synes mig at finde igjen i Wosernes Dalemaade, naar de falde, at være hos ham: te væ hjau hans. Verborum anomalie synes og meget vort Hardangerske at have tilfælles med det gamle Sprog, som i det Efterfølgende vil gives Anledning at anføre Exempler paa.

Ulligheden er jeg mindre i Stand til at bestemme. Viſt have mange Bendinger forekommet mig fremmede; men forstod jeg det gamle Sprog grundig, torde de endda være nærmere ved vort, end de lade. Det saa ofte forekommende er (som) og eda (eller), som vi aldeles

aldeles have aⁿagt, gier det gamle Sprog meget ukiendeligt for Be-
gnydere. Den underligste Construction, som har forekommel mig,
er et Slags Genitivus, som de Gamle have brugt, til Ex. *alla Sido
hverrar Iprottar* (alle Sæder i hver Idræt) S. 1; thi det maatte
ei udtrykke, ligesom de Danske, ved en Präposition: *adle Seér i
qvarje Levemaute*; ligesom man veed, at de Norske nu lidet bruge
Genitivus, det Høysgaard har anmeldet i sin Sprogkonst, men
hellere omfriive den med Pronomen possessivum, saasom *Mannen
si Bok* i Steden for Mandens Bog. Dog står man og i Spec.
Reg., at de Gamle have brugt undertiden Präposition, saasom S. 4,
hvor just den ansorte Talemaade udtrykkes: *alla Sido til hverrar
Iprottar*.

Ellidst maa jeg melde et Par Ord om nærværende Proves
Indretning. Da det Kongelige Speil, saadan som det 1769 fra
Sorø i stop 4to er udkommet, var den første Bog i vort gamle
Sprog, jeg har læst, er det og af det, jeg udmærkede de Ord, som jeg
fandt Spor igien af i det Hardangerske. For Lettelse i Samlingen
eptegnede jeg dem alphabetisk; og saaledes fremkomme de og nu;
da jeg tillige har meent, at en Ukyndig i Sproget kunde i denne
Form ogsaa nytte dette som en siden Ord bog.

I Henseende til det Hardangerske, da er samme den Dialect,
som bruges i Ullevigs Sogn; thi jeg fandt mig forbunden, at følge
en virkelig; og denne er mig naturlig, da jeg her er fød, opdragen
og værende. Et Sprog, som ikke skrives, altsaa maa bestemmes
efter UttaLEN, veed man, at dette ikke er saa let; Dog tor jeg forsikre,
at den er noget nær paa det muligste udtrykt, og Bogstaverne tillagt
den Lyd, som de have i Dansken. Dog har jeg maaret hielpe mig
med Tegn, hvor det ei lod sig giøre med Bogstaver. Saaledes bes-

306 XII. Prøve, hvorvidt det gl. Mørke Sprog endnu er til
mærker dette Tegn ('), at Bogstaven skal udsiges næsten som dobbelt;
og Accenten ('') har jeg maattet sætte, for at betegne Stavelsen, hvor
Lyden falder, naar jeg frygtede, en Dansk vilde sætte den paa en
anden. Kunde i ørigt denne Afhandling, hvis maadelige Verd
jeg selv meget vel fiender, forskaffe os nogen grundig Anledning til
at lære det gamle Sprog, vilde jeg ikke fortryde paa, at dette ikun
viisde, hvor lidet Normænd nu forstaaer det.

A.

1. *Abli*, Sp. Reg. Side 15, Styrke. Ordet som Nomen
have vi tabt; men Verbum ævla, at stræbe af yderste Kræfter
med en Ting, og det sammensatte Adjectivum *au-ævle*, som næ-
sten overgaaer Kræfterne, nedstamme nok herfra.

2. *Aga*, Sp. R. S. 8, Tugt; S. 355, Erbødighed. Af
dette gamle Ord kommer vel og de Danskes Ave; men hos os er
baade Udtalen nærmere den gamle, *Agje* nemlig, (Subst. Masc.) og
Bemærkelsen, da den er baade Tugt, Revselse, og den Frygt eller
Erbødighed, Tugten frembringer; t. Ex. *te halda ejn i Agje*,
at holde een i Tugt; *Agjen æ go, mautalæ mökjén*, Tugt er
god, naar den bruges med Maade, (et Ordsprog); *te (aa*) ba*
Agje tau ejn, at have Frygt for een. Vi bruge og aga som et
Verbum, t. Ex. *du aga han meesta mökje*, du holder ham vel
meget i Ave.

3. *Agnir*,

* For at udtrykke Infinitivus af Verbo, bruge vi egentlig Partiklen *te*, som saares
til de Danskes til; men *aa*, som udtrykker at, lukke vi sevnligt ude. Jeg troer
heller ikke, det er saa urettigt i Dansken, at udtrykke Infinit. ved til at, saas
som til at elste.

3. *Agnir*, Spec. Reg. Side 325, Avner, udtale vi næsten ligekedes.

4. *Aldanvidi*, Sp. R. S. 105, Frugt-Træer. Vi kende Begyndelsen af dette Ord igien i vort *Alda*, Frugt af Træer. *Ejn Alde-Gaar*, en Frugt Have; *Alde-Træ*, Frugt-Træer.

5. *Anlidt*, Sp. R. S. 39, Ansigt. Vel har dette Ord fors andret sin Udtale her; dog fisionnes let, at vort *Alnét*, Ansigt, er kommen af det ansorte gamle Ord.

6. *Andvaurpom*, Sp. R. S. 39, Sukke. Som Nomen have vi ikke længer dette Ord; men et Verbum deraf have vi: *te andvarpa*, at sukke eller drage sin Aalande med Besværighed og tungt, som i Sygdom eller *Utdød*; og dette er vist af det Gamle.

7. *Ackeri*, Sp. R. S. 115, Anker, udtales her *Akkjær*.

8. *Apaldri*, Sp. R. S. 106, Ebble-Træe, heder nu hos os *Apald*, *Aple*.

9. *Athuga*, Sp. R. S. 7, Agtsomhed. *Athug*, (Subst. Masc.) bemærker nu hos os en med Frygt forbundet *Eftertanke* eller *Erindring* om noget; t. Ex. *æg hade sum ejn Athug fö*, at *Vörmen va inkje slökte*, jeg havde en Slags Frygt for, at Ilden var ei slukket.

10. *Atian*, Sp. R. S. 56, atten, er just dette Dals Udtale her.

11. *Attu*, eier. Jeg seer, at Ordet i Spec. Regale er oversat som Præsens, men hos os er autte Præt. Imperfect. af Verbum *ejga*, at eie. Den Dalemaade maa og ved dette Ord anmærkes, at man her falder at føde *Børn*: *te ejga Baadn*; *bo autte quart Aur*, hun kom i Barselseng hvert Aar. Den Islandiske Reises beskrivelse, 1ste Deel S. 19, ansører et Ordsprog, visende, at denne Dalemaade og er gammelt Norsk.

308 XII. Prove, hvorvidt det gl. Norske Sprog endnu er til

12. *Auka*, Sp. R. S. 46, Anmærkn. *, formeere. Vi
udtale Ordet næsten ligeledes, eller nærmere: öuka; men det bemær-
ker nu almindeligt: at forsøges, voxe; saasom: *Vatne öuka*, Vans-
det vorer.

13. *Audir*, S. 632, fattig. Dort Ord øjen, øjæ, øye,
bemærker baade det samme som de Danskes øde, som og at mangle
en Ting; t. Ex. han æ øjen på Tobak, han har ikke meer Tobak.
Hvilken Bemærkelse synes at vise, at det er det samme som det an-
sorte de Gamles Ord.

B.

14. *Barum*, Sp. R. S. 45, Vindbølger. Baırér bemær-
ker, saavidt jeg kan skionne af Talebrugen, endnu hos os det samme,
skint Ordet ei er saa gengse. *Alda*, Plur. Aldér, betyder en Søe-
reisning, eller hvad de Gamles *Bilgium*, loc. cit.

15. *Bæ*, Sp. Reg. S. 325, Gaard. Dette Ord har nu for-
andret sin Bemærkelse her, saa at Bø aleene betyder Engbund, sær-
deles den, som ligger hiemme ved Gaarden.

16. *Ber sua aut*, S. 10, saa hænde. Man bruger nu her
just ikke Talemaaden i denne Form, naar den skal bemærke det sam-
me som hos de Gamle; men det hændte saaledes, heder paa
Hardangerf: da bar so te. Da bar sæg so aut, udtrykkes derimod
omtrent som i Danßen: det bar sig saa ad. Men den anden Sp.
Reg. Talemaade med Verbum ber, S. 38, ber sua til, paa Hard-
angerf: bære so te, betyder, som oven meldt, næsten det samme,
som hos de Gamle: er saaledes bestaffen. Ellers bruge vi Verbum
bæra til at betegne en Beis Direction til Soes eller Lands; til Ex.
nér æn kjæme up paa Fjedle, bære da öyste øve, naar man kom-
mer

mer op paa Fielder, sicerer Veien Øster over eller til Øster-Lander.

17. *Bernskliga*, S. 306, barnagtig, heder nu paa Hardangerf^ß Bánkskielæ.

18. *Birta*, S. 3, aabenbare. (Verbum). Hoved-Ordet have vi tabt; men uden Æviv er vort upbyrta et Compositum deraf, som har beholdt Stammme-Ordets Bemærkelse; t. Ex. æg taarde inkje upbyrta da fö han, jeg torde ei aabenbare det for ham.

19. *Birting*, S. 26, Lysning. Byrtning bemærker nu aleene hos os Lynild.

20. *Bleidi*, S. 31, Feighed. Vort Adjectiv. bløjren, bløjre, bløjre, som let kan falde i Graad, og blöute, blöut, blöutt, blød, item blødhiertet, ømhierter, ere uden Æviv beslægtede med det anførte gamle Ord.

21. *Blido*, S. 37, Venlighed, falde vi nu Blikka, Blidmæle. Men Adjectiv. blidt, S. 39, venligt, er Neutrumb af et lige betydende hos os, hvis Masc. heder blië, og Fœmin. bli.

22. *Bradi*, S. 28, brad (hastig), heder nu hos os bráue, brau, bráutt, og Adverbium som Neutrumb. Det sidste bruges mest for sig selv; t. Ex. han kjæmme inkje braut atte, han kommer ikke hastig igjen. Vi have og adskillige sammensatte Ord heraf, saasom Braufængje, en Ting, som er gjort i Hast, for at hielpe sig med indtil videre; hvoraf Ordsproget: Braufængje vara altii længje, Braufængje holder længe ved, varer oftest meer end det, man gjør med Flid. Braumejn, alle Sygdomme, seer paa Øvæget, som man ei veed nævnen paa, og som dræbe i en Hast.

23. *Bred*, S. 28, tiær, Verb. imperativ.), udtales nu bræ. Te bræ er ellers: at besmøre med enhver Slags Ting. Et

310 XII. Prøve, hvorvidt det gl. Norske Sprog endnu er til Substantiv. heraf have vi: *Brau*, almindeligt Ticering, (om man saa kan kalde det); i Ep. dan Bautin he fængje ejt got *Brau*, den Baad har faaet god Ticering. Et ander ovenanførte lignende Ord, *brædi*, S. 145, smelter, have vi ogsaa endnu: te *bræ Smör*, *Bly*, at smeltes *Smor*, *Bly*. At smeltes kalde vi te *brauna*; smeltet, *braet* eller *bråue*.

24. *Brekku-Megin*, S. 2, Styrke til at gaae op ad Bakken. Dette sammensatte Ord have vi vel ikke; men vets ene Deel, *Brekka*, have vi som Subst. Fœmin., og bemærker mest mange paa hinanden følgende Bakker eller Forhøninger, naar vi sige Brekkér i Plurali. Af *Megin*, Styrke, slutter jeg, saavel mugje i Förmugje, Formlue, og Adjectiva samt Adverbia *mæja* og *mæjalæ*, overmaade, meer end almindeligt, nedstamme.

25. *Brennande*, Sp. Reg. S. 62, brændende, er endnu Ordetts Udtale i Hardanger.

26. *Brækur*, S. 405. Anm. a, Buxer. Uden vi tale om flere Par, bruge vi ikke nu Brøkér i Plurali, men kalde et Par Buxer ej Brøk. Om de Gamle gjorde nogen Forskiel mellem Brækur og Hosur, kan jeg ei af dette Sted giøre mig vis om, men vort skal bemærkes ved Hosur. *Broka-Beltis*, S. 405, Buxer-Linning, bruges ikke her, hvor det hedder Brøka-Lining.

27. *Brigd*, S. 516, Forandrings. *Brigde* (Subst. Neutr.) hedder Ordet nu i samme Bemærkelse hos os. Det Sp. R. S. 179 og 339 ansorte Verbum *bregdur*, stiller, forandres, er ligeledes endnu i Brug under Udtale *brigdar*, Infinit. te *brigda*.

28. *Brixla*, S. 31, Bebreidelse. Som Substantiv. er Ordet nu ikke hos os bekjendt; men at bebreide, bryde, fixere, kalde vi te *brixla*.

29. *Brum*, S. 105, Knopper. Ordet have vi, men Bemærkelsen er forandret. Det betyder nu ei længer Knopper, (Gemmæ arborum), som vi kalde Palm, men egentlig Flores Masculi paa Træer af de Linneiske Classer, Monœcia og Diœcia, saasom Corylus, Betula, Salix. Undertiden betegnes og alle Slags Blomster paa Træer derved; og Verbum, *te bruma*, at staae i Blomster, høst i den første Bemærkelse.

30. *Brunum*, S. 41, Bienbryner, kaldes endnu hos os baade Brúnér aleene, og Öugnabrúnér. Brunér bemærker og undertiden den øverste og yderligste Kant af Bierges Overflade, som man aleene neden fra kan see; dog er denne Benævnelse meest visse Steder egen.

31. *Bodorda*, S. 15, Budene, Befaling. Aleene om de ti Guds Bud i Catechismus bruges nu det Udtynke Budør, Budörenæ, Budordene, enten det nu kommer af Ordets gamle Bemærkelse, som tillegges disse *Kæsæzoxnv*, eller fordi de i de sædvanlige Danske Catechismer kaldes Budord.

32. *Bua*, Sp. R. S. 20, berede. Vi forstaae vel endnu Ordet i denne almindelige Bemærkelse; dog bruges det meere om at berede sig ved Klædning i nogen Begivenhed, da vi sige: *te bua* *sæg tæ*. Mueligt kommer det deraf, fordi vi kalde Klædedragt Buna, (Subst. Masc.), hvilket man i Sp. Reg. og kan see, er gammelt Norsk, baade af Gledibunadi, S. 39, (en Talemaade, vi ei kende), og Klæda bunat, S. 282, Klædedragt, den vi endnu kaldet Klæbuna. Men nærmere til forståelsorte Verbi almindelige Bemærkelse kommer vort Participium eller Adjectiv. verbale: *buen*, *bue*, *buë*, som i enhver Anledning udtrykker tillavet, færdig.

312 XII. Probe, hvorvidt det gl. Norske Sprog endnu er til

33. *Burdi*, S. 50, Foster. En Talemaade have vi, som endnu vedligeholder Dødet blant os; man siger nemlig, naar man vil tilkiendegive, at en Roe er med Balv; *bo æ mæ Bürén*. Ligesaa kalde vi Røernes Fødselssinerter *Kals-Bún*; eet af de Eisfelder, i hvilke den Lejende eller til Foster havende ikke tilsvarer *Nvægt*, i Folge Loven, om det doer ved.

34. *Burtrekit*, S. 43, bortdrevet. *Bártrákje* er hos os mestendeels et Particip. eller Adject. verbale, og betyder bortdrevet ved Vind eller Strøm, eller og henslengt. Stammie-Verbum *ræka* have vi ogsaa endnu, baade i den Bemærkelse, som sværer til vort forstansord af *Compositum*, nemlig at drive for Vind eller Strøm, item at slenge, gjørs intet, uden gaae fra den ene til den anden, (i hvilken Bemærkning Hr. Strøm alt har ansørt det); og i den, som sværer til den anden, nemlig at bortkaste med Vrede eller Foragt, at slenge hen; og i denne Bemærkelse bruger og Sp. Reg. *rak*, S. 671. *Ræk* (Subst. Masc.) kalde vi smaae Ting, som drive i Søen, men Fartøje og andet, som de Danse, Kråk; mulig, fordi dette behandles ved Lovene, som ere Danse.

D.

35. *Dagverdarmal*, Spec. Regale S. 20, Dagmaaltidet. Dauremaul kalde vi nu omtrent Klokken 10 Formiddag; og det laader, som det har været samme Tid hos de Gamle. Maaltidet, som da spises, kaldes *Daurén*. Ellers regnes Dagens Tid af Bonderne her, som andre Steder, efter Maalts-Tiderne, saasom *Erukost-Tid* Klokken 6 eller 7 Formiddag; dernæst den ommeldte *Daur*; saa Middag, endført da intet Maaltid af Bonden spises; Non, Klokken 2 til 3 Estermiddag, da man har det tredie Maaltid; *Øjgt*, (som maa ikke

ikke bruges almindelig paa Sondmør, seer Hr. Strøm i D. S. 550) Kl. 4 til 5, (noget efter den Eid om Sommeren i Kornhosten spises ogsaa, og ved den i Ploug-Nannen), og endelig Qvelden, naar Dagen holder og Arbeid ophører, da man spiser med det samme, man gaaer til Sengs.

36. *Dæmi*, S. 8, Exempler. Dette Ord er nok aldeles tabt blant os, da vi have intet at udtrykke det med, uden det ansorte Danske af Latinst Oprindelse. Vi have vel endnu et Ord, som ligner det gamle, *Dæme* nemlig; men da det bemærker aleene Ansigtets Farve og Anseelse, (saasom: han he ejt got, slet, *Dæme*, han har en god, slet, Ansigtssfarve; ligesaa Adject. Compos. heraf, saasom: blejkdæmte, bleegladens, svåldæmte, sortladen &c.); saa tor jeg ei, inden nærmere Oplysning, henvøre det til Slægtskab med *Dæmi*, men hellere med Hr. Pontoppidans *Daae* (om samme er til? thi jeg har aldrig hørt det) og Hr. Strøms *Daam*, hvis Udtale noiagtig (ligesom alt, hvad han skriver) er bestemt, og hos os kaldes *Daum*, da det især grændser nær til dette i Bemærkelse.

37. *Drengir*, Side 729, Mænd. Man kalder her endnu uden nogen Forhaanelse enhver ugift Bondekarl *Dreng*, (in Plurali *Dréngjér*); men i saa almindelig Bemærkelse, som de Gamle have havt det, bruge vi det ikke.

38. *Drjugare*, Sp. R. S. 321, drøiere. *Drjúgare* er endnu her i samme Bemærkelse Comparativus af *drjúge*, *drjúg*, *drjúgt*.

39. *Dvinar*, S. 235, forsvinder. *Flagena dvina aueté*, sige vi her, naar vi ville tilkiendegive, at Veerne gaae over igien hos en Barselkone.

40. *Dyrfdunz*, S. 5, gjorde dristigere. Vor Talemaade: han dörna té, om een, hvis Mod eller Helbred voxer, synes

314 XII. Probe, hvorvidt det gl. Norske Sprog endnu er til
nes at give vort Verbum: *te dörna*, Slægt med det anførte
gamle.

E.

41. *Efni*, Side 62, Evne. Ordet uttale vi her, som de
Danse: ejt *Ævne*, (Nominum eller Artiklens Endelse paa i er
brugelig i Sogns Provstie her i Stiftet); men Bemerkelsen af det
er nok nærmere den gamle Norske hos os; den Materie nemlig,
hvoraf noget gisres; da jeg synes, det i øgte Dansk kun betyder
Krester, Formue. Det af nogle Nyere indsørte *Emne* udtryk-
ker omrent vores.

42. *Eggia*, S. 52, opmunstre. Her er Udtalen igien just
som de Gamles, men Bemerkelsen noget nær som af de Dansses
egge, hvilket jeg holder for, vil sige: at tilskynde, enten til noget
Ondt, eller, i det mindste, til nogen dristig Gierning.

43. *Eiga*, S. 32, eie, er Ordets Udtale endnu her. Om et
andet Tempus heraf er for handlet under *Attu*.

44. *Einsligt*, S. 2, langsomt. I samme Bemerkelse sige
vi endnu *einslæ*.

45. *Eithvert*, S. 62, et. Saaledes fordansk.:s Ordet her,
og det uden Tvivl rettelig. Ikke des mindre formoder jeg, at vort
enquan, enquaar, enqvart, nogen, noget, er det samme. Dette
og nogle andre Ord, saasom *Hvalir*, *Svale*, *bwarf*, *bvar* (s. Lit. 3.)
og *Hvön* (Angelica Archang., Hardang. Qvann) i den Islandiske
Reise, har bragt mig til at troe, at den Foranbring af Hv til Qv,
som ofte nu adskiller det Norske fra det Danse, ikke er saa gammel
af Oprindelse, som jeg for meende; uden saa skulde være, at Forsædrene
havde utalt Hv anderledes, end de Danse (Syderne undtagne) og vi
med, nu giøre; hvilket jeg ei har funnet saae Oplysning om.

46. *Elum*, Sp. Reg. S. 212, Uveirs Skyer. I denne Bemærkelse fiende vi ikke Ordet, men lige i den, som her S. 227 bruges, nemlig *Regn-Elum*, *Regn-Tlinger*, da vi sige baade *Eel* og *Rengs-Eel* (Subst. Neutr., hvorfaf Sing. og Pluralis er ligelydende) om saadan Regn, der falder *Byge-viis*, saavel mens den staaer ned paa det Sted, man er, som naar man seer den som en tyk Taage komme drivende ned af eller langs med Fjeldene. Om ellers vort *Hela* (Subst. Føemin.) *Riumfrost*, og Verbum *hæla*, at lægge *Riumfrost*, er beslægtet med det ansorte gamle Ord, kan jeg ei bestemme.

47. *Ender ok stundum*, S. 703, af og til. Det første Ord i denne Talemaade have vi endnu i vort *énder aa dau*, nu og da, noget, som en og anden Gang hændes.

48. *Epli*, S. 62, Ebler, udtales nu hos os baade i Sing. og Plurali *Eple* eller *Æple*, og er Subst. Neutr.

S.

49. *Fagnadi*, S. 39, Fryd; *Fagna* bemærker endnu hos os Fryd, Lykke, Fornsielse. Vi have og et Adjectivum af lige Udtale: *fagna* (omnis generis); t. Ex. *ejn fagna Mann*, en skikkelig, høflig, godgjørende Mand; men det er vel nærmere Slægt med Verbum *fagna*, S. 369, modtage, som undertiden bruges her, men ellers er, som man ved, godt Svensk. Derimod meener jeg, de Gamles *fegin*, S. 247, glad, (hos os i lige Bemærkelse *fæjen*, *fæjæ*, *fæje*, der alt af Pontoppidan og Strøm er ansort), nedstammer af det forsvarste gamle Substant. *Fagna*.

50. *Fallin*, Sp. Reg. S. 268, beqvem. I denne Bemærkelse sige vi i Masc. fællte, i Føemin. og Neutr. fælt; t. Ex. han ærett fællte te væ *Lénsmann*, bo -- fælt - - *Matmør*, han er ret

316 XII. Probe, hvorvidt det gl. Norske Sprog endnu er til
bequem til at være Lensmand (Bondesoged); hun . . . til at
være Madmoder. Det af dette sammensatte Adjekt. størstælle
betyder derimod storagtig. Vi have ellers et andet Adjekt., som
signer det ansorte gamle mest i Udtalen: *fadlén*, *fadlæ*, *fadle*, men
det bemærker hos os stadt, proportioneret, saasom: *ei væl fadlæ*
Töus, en vel proportioneret Pige; *han æ inkje væl fadlén dan*
Hestén, den Hest er ikke vel stadt.

51. *Fangi*, S. 671, Favn. *Fang* (Subst. Neutr.) betyder
vel egentligst hos os, hvad de Danske kalde *Skið*, t. Ex. *te sittja*
pau Fangje, at sidde paa *Skiðet*. Men man siger og her: *te*
ta ejn i Fang, at omfavne een; *te bæra naakaa i Fangje*, at
bære noget indsluttet i begge sine Arme; og i denne Bemerkelse
er det vel, det gamle Ord paa ansorte Sted bruges. Ellers have
vi og *ejn Favn*, men det bruges kun om et Længde-Maal af tre Allen:
ejt *Fang Vee*, *Høy* ic. er saa meget Veed (Brænde), *Høe* ic., som
man kan bære mellem Armene.

52. *Fax*, S. 100, Mankehaar. Ordet bruges nu hos os
aleene om hængende Mank paa Heste, (saadan som i Danmark
bruges, men her agies for hedsligt), samt som Loven har, og man
bilder sig ind at have set paa den foregivne Stoorm.

53. *Fe*, Sp. Reg. S. 32, Gods. Hos os er og denne Be-
mærkelse aflagt, og bruges kun (dog med de Gamles Udtale) i sin
oprindelige, om Saet, helst om Nods-Creature, og allermeest om
dem, som ere sammenkobte til Udforsel eller Slagtning.

54. *Fengnum*, S. 5, havde faaeet. Vor Udtale af Adjekt.
verbale eller Participle. Verbi faae (Hardang. *fau*) er næsten som
den gamle, nemlig *fængjén*, *fængjæ*, *fængje*, i Plural. *fængne*,
fæede, bekomme.

55. *Festar*, S. 421, Ræder. *Ej Fæſt*, i Plurali *Fæſter*, bruge vi nu aleene til at betegne de Touge med, hvorved Jægter og Baade fastgiøres.

56. *Fimari*, S. 83, ræſt. Det heder endnu hos os féme, fém, fém̄t; t. Ex. han ø féme pau Fötne, han er gesvindt paa Beenene, ræſt til Gods; *Eld-fém̄t*, det, som let kan fange Ild. De Gamles *Fimleik*, S. 83, *Hastighed*, er endnu et godt Hardangerſſe Subst. Masc. om noget, som giøres hurtigt.

57. *Fittiar*, S. 179, Baglaller. Dette Ord findes uden tvivl igien i vore *Fletar*, dater den nederste Deel af Huden paa Nøds og Rensdyrs Bagfodder. De regnes fra det Sted, Laaret bliver smalt, og saa ned ad, og af dem giøres et Slags Huudſkoe, som agtes baade økonomiske og meget gode, kaldet *Fæta-Skoe*. Huden afflaaes da saaledes, at i Steden for man ellers skærer Huden op indvendig paa Laaret, ridses den da op langs ned efter den fremmeste Kant forbi Ankelslovene (Linnæi tali succenturiati? Hardangerſſe *Natklöuer*). Skoene giøres da saaledes, at de for Snuden eller Taaen blive heele, ved det, at det posede Skind paa Dyrets Hæl (Hökl, Hardang.) bliver Snuden, syes sammen paa begge Sider til Risten, og endelig bag til, som sædvanlig, saa at Natklöuane komme at staae een paa hver Side af Hælen. Af Renshuud bruges *Fæta-Skoe* laadne til Vinter-Skoe, og agtes ypperlige for Varme i tor Frost og Sne. Huden til et Par kostet 16 til 24 Skilling, efter dens Godhed. Af Nød bruges de meest sorte og smurte, som andet Læder.

58. *Fleininn*, Sp. R. S. 116, (Anker-) Kloen, heder endnu paa Hardangerſſe *Akkjær-Flina*, og en Ankerkloe ej *Akkjære-Fli*.

59. *Flekkir*, S. 124, Pletter. Vi sige endnu i samme Vennerkelse *Flekkjér*, i Singular. ejn *Flek*.

318 XII. Prøve, hvorvidt det gl. Norske Sprog endnu er til

60. *Flestra*, S. 100, fleste. I steden for dette Danse
Ord sige vi endnu flestre.

61. *Fliota*, S. 116, ligge (for Anker). Det er vel rimeligt, at de Gamle have sagt *fjota* om et Kartoi, der ligger for Anker, i samme Hensigt, som vi sige om det her: da ligge te Flaats, i Modsetning nemlig af at staae paa Land, som vel alle de Gammels, endog største Kartoyer, ligesom vore paa sine Eider, gjorde; thi ellers bemærkede vel *fliota* hos dem, ligesom endnu hos os i samme Udtale, det, som flyde i Dansk.

62. *Fliotleika*, S. 82, Hastighed. *Fliotleikje* bruges endnu hos os i samme Bemærkelse; dog er Adjectiv. *fjöte*, *fjöt*, *fjött* meer almindeligt, og bemærker hastig, tidlig, hurtig; t. Ex. ej *fjöt* Rejs, en hastig Reise; ejt *fjött* Aur, et tidligt Aar, naar Vaaren, Sommeren og Høsten komme før end sædvanligt; han æ *fjöte* i sit Arbej, han er hurtig i sit Arbeid, bringer det snart fra Hænderne; *fjöte* te Mauls, fremtalende.

63. *Flod*, *Fiaurru*, Sp. Reg. S. 53, Flod, Ebbe. Vi Falde det endnu *Flö*, *Fjöra*. *Fjöro* (Fjeren) betyder, som bekjendt, tillige i Morge, hvad de Danse Falde Stranden.

64. *Floknu-Skie*, S. 226, sammenpakket Skye. *Ejn* *Sky-Flökje* er det almindeligste Ord hos os, som ligner denne gamle Talemaade, og bemærker en enkelt Skye; og *Sky-Flokar* de smaae *Skyeknuder* (om de saa kan faldes), som drive i Vind og Storm. *Flökje* (S. M.) er ellers enhver indviklet eller ureedt Ting, saasom *ejn Haur-Flökje*, en sammenviklet Knude i Haaret; *ejn Gán-Flökje*, et ureedt Stykke paa et Fissegarn; *ejn Bu-Flökje*, en Deel sammenviklet eller ureedt Vaar-Uld eller Lod af Saarene; *te badla Flokar* Falde vi at staae Armene ofte om hverandre, som man

man gør for Frost. Den Danske Talemaade erindrer seg ikke; vor betyder efter Ordne: at svøbe Indviklinger. Vi have baade Adjektivum heraf: *flokjén*, *flokjæ*, *flokje*, indviklet, ureedt, (og figurlig) fuld af Vanskeligheder og Kroglove; og Verbum *flokja*, at bringe i Urede, indvike, bruge Kroglove.

65. *Fomir*, S. 574, Øffere. Jeg troer vist, at Hr. Pontoppidans *Foner* eller *Foiner* og vort *Fødn* er en Levning af dette Ord. Vort betyder her den Foræring (NB. af Madvarer aleene), som de Indbudne, der have Huusholdning, sende forud til dem, som skal holde Bryllup, og undertiden andre Giestebude; thi desuden give de til Brylluper Brudegave i Penge (*Skaula-Pengar*), og Foræringar i Penge ved de fleste andre Giestebude, t. Ex. *Barsöl* (*Barselgilde*), *Bela-Vejtla* (*Taord*), *Fæster-Öl* (*Troløvelse*); *Liik-Vejtlér* (*Begravelser*) aleene undtagne, hvorfor man til dem aldrig mangler Giester.

66. *Fortaulo*, Sp. Reg. S. 538, Overtalelse. *Företaala* (S. F.) er endnu omrent det samme hos os: *da giære mökje, goa* *Företaaler* o: gode Overtalelser (Formaninger) udrette meget; ligesaa sige vi: *te taelja fö ejn*, at overtale, bibringe een Grunde, hvorfor han skal handle saa eller saa.

67. *Forvitni*, S. 52, haver Lyst. Da Ordet paa dette Sted ogsaa kan taale at udtolkes: er nysgierrig, saa twivler jeg ikke om, at vore efterfølgende Ord ere Slægt med det. Det brugeligste er Adjektiv. *forvétén*, *forvétæ*, *forvete*, *nysgierrig*, *nysigen*; *Forvétæhejt* (S. F.) og *Forvétna* (S. M.) *Nysgierrighed*, ere mindre brugelige, men noget meer Verbum neutr. passiv. *te forvitnast*, t. Ex. *pau ejn Ting* o: at betragte en Ting for Nysgierighed.

320 XII. Probe, hvorvidt det gl. Norske Sprog endnu er til

68. *Fráfell*, S. 312, faldt fra. Vi sige endnu *frauſædl* i samme Bemærkelse, som her, (at døe, uden Trivl), og i alle andre, hvor de Danske sige *frasaldt*. Præf. Ind. af dette Verbum heder æg *frauſædle*, og Infinit. *te frauſadla*.

69. *Frett*, S. 53, efterspurgt. *Te fretta* eller *frejta* betyder nu meer hos os at udførste og udspørge med yderlig Slid, end sletten efterspørge. Jeg troer *, de Danske bruge fritte i samme Bemærkning. *Fregit*, som her anføres som en forskellig Læsemaade, have vi og endnu (kiont ei meget gangbart) i vort Verbum *fræga* eller *fraaga*, der hellere bemærker, hvad *fretta*, end hvad Pontoppidan giver det, og de Thyske og Svenske endnu have Ordet. Det sammensatte Adjectiv. *folka-fræg*, t. Ex. *Jør*, (et Gaardsbrug, som behøver mange Folk til sit Drift), troer jeg hellere, kommer af det nu anførte, end af folgende Ord.

70. *Frægir*, Sp. Reg. S. 355, berømte, (Adj. Plural.) I samme Bemærkelse bruge vi endnu *fræge*, *fræg*, *frægt*; men mest bruges Superlativus heraf, *frægaste*, (de Gamles *fræguzt*, S. 164), t. Ex. *dan frægaste Kårén i bejla Lagje*, den beste, fermeste Karl i hele Lauget.

71. *Freysti*, S. 103, forsøge. Næsten i lige saa almindelig Betydning bruges vort *frejsta*, t. Ex. *te frejsta ejn Ting ut*, at forsøge en Ting fuldkommen; desuden betyder det og at erfare, saasom

* Hr. von Aphelen har det i sin Thyske Ordbog; men han er ogsaa Norskmand; og det er rigtigt, hvad Hr. Pontoppidan i Fortalen til sit Glossarium, i Anledning af Hr. C. Jensen, siger: At nemlig Norske let kunne forvildes i hvad som egentlig er Norsk og Dansk i deres Sprog; thi det Danske maae de lære, og det nær slægtende Modersmaal vil altid blande sig i med; dersor veed man tilsidst ei, hvad hvært tilhører.

saasom: æg he inkje frejsta utan alt Gaat tau han, jeg har ikke erfaret uden alt Godt af ham; hvilket kommer overeens med den Danske Talemaade: at friste en tung Skiebne. *Freistni*, S. 450, Prøve, udtales nu hos os *Frejsna* (S. M.) i samme Bemærkelse; t. Ex. du skjé giort da fô *Frejsna Skuld*, du skulde giort det for et Forsøgs Skyld. Vi have et heraf sammensat Subst. M. og Adject., hvis ene Deels Oprindelse jeg ei kan bestemme, nemlig *Marfreisna*; *Forsøg*, som steer af blot Nysgierrighed, og marfréjsten, - - stæ, - - ste, hengiven til nysgierrige *Forsøg*.

72. *Funa*, S. 95, raadne, og *faulnadum*, S. 608, visnende, har jeg antaget for at være twende paarsørende Ord, formes delst de Levninger, jeg troer at have fundet af dem hos os. *Verbum fólna*, som synes meest at ligne det sidste Ord, bemærker nok neppe andet, end at face Dødsfarve; thi jeg mindes ei, at det bruges, uden enten om Folk, som falde i Afmagt, eller om Dode, som miste den friske Farve og blive sortblege; om dem siger man: *dej fólna burt*. *Verbum Neutr. Passiv. te faust* synes mig best at udtrykkes ved det Danske visne, siont det nok bemærker en større Forraadnelseς Grad. Saaledes siger: *Graſe da faust*, Græsset det visner og ligesom bleges af Uweir. At lade Hør og Hamp undergaae den behorige Forraadnelse, kaldes: *te lata Liné, Hampén, faust*. Ligeledes om Eræ, naar det, ved at gisres vaadt og torres nogle Gange, ligesom lades visne, for des bedre at kunne behandles og undgaae Indsvindning. Adjectiv. *faut* udtrykker det, som saaledes er behandlet.

73. *Fullsvefta*, S. 494, Anm. *, udsovet, heder endnu hos os *fuldfvövd*, *fuldfvövd*, *fuldfvövt*.

74. *Fusaſtur*, S. 75, villigst. Adjectiv. *fúſe*, *fúſ*, *fúſt*, have vi endnu i samme Bemærkelse, som helst sees af adskillige Com-

322 XII. Prove paa det gl. Norske Sprog i Hårdanger.

posita, saasom: sprikføst Tré, Træ, som gierne vil revne; ejt heimføst Krötur, et Creatur (Hest), som gierne vil vende hiem igien. Vi sige og om een, som let opbringes til at give Hug: han æ fuse te slau.

75. *Fysi*, S. 17, Lyst. *Fyseligt*, S. 19, smukt. Sprogs kyndige maae domme, om vort *fysen*, *fysæ*, *fysē*, og *u-* (eller *o-*, som det nogle Steder i Norge, ligesom i Sverrig, bruges, s. Strøm I. 532, Ann.) *fysen* kommer, efter Hr. Pontoppidans Formodning, af det Græske οὐτάω, eller af disse gamle Ord. Jeg har aldrig ret forstaet dem, forend jeg her sikkert se Deres rette Bemærkelse; thi *fysen* bruge vi ikke, uden ironice; og naar man skal tale uden Ironie, bruges enten Adverb. *inkje*, eller *ufysen*. *Fysen* vil bemærke behagelig, da *ufysen* betyder ubehagelig, modbydelig, svinst. *Han æ fysen te kaama te* ☐: han er (ikke) god at komme til. Ejt *ufysē Vér* ☐: et ubehageligt Veir. *Dar æ ufysē bjau* (see *Hiā*) dej ☐: der er ubehageligt (svinst) hos dem. — En Talemaade i et meget artigt Bonde-Vers, giort i Alafjordens Dialekt i Trondhiems Stift, til Hr. Albert Tops Bryllup 172, og trykt i Bergen, som betreffer dette, forstaar vi her ikke:

Hu ee, bille, faman int foora mee fys.

